

بسم الله الرحمن الرحيم

مجموعه مقالات همایش ملی

ایثار و شهادت

فرصت‌ها و چالش‌ها

در حوزه‌های فرهنگ، اقتصاد و سیاست

جلد (۲)

دانشگاه مازندران - معاونت پژوهشی دانشگاه دانشکده علوم انسانی و اجتماعی

و سازمان بنیاد شهید و امور ایثارگران

با مشارکت

معاونت پژوهش و ارتباطات فرهنگی سازمان
بنیاد شهید و امور ایثارگران استان مازندران

اسفند ۱۳۸۷

دانشگاه مازندران

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹	کاروان‌های راهیان نور از نظر دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مشهد (۱۳۸۷)
۳۹	معصومه محمدحسین‌زاده - محمود سعیدی‌رضوانی - حسین باغکلی - محمد آرمجو
۵۶	گرایش جانبازان نسبت به مواد مخدر: راه‌حل‌ها و راه‌بردها جهت پیشگیری
۸۵	اکبر علیوردی‌نیا
۱۰۵	عنصر زبان در رمان‌های دفاع مقدس با تأکید بر پنج رمان
۱۲۳	غلامرضا پیروز - سیدعلیرضا مهرداد
۱۴۵	نگاه اسلام به افشار آسیب‌پذیر (مطالعه‌ی موردی فرزندان شاهد)
۱۶۷	سیدعلی اکبر ربیع‌نجاج
۱۹۱	بررسی سلامت روانی جانبازان بالای ۲۵ درصد جنگ تحمیلی شهرستان بابل در سال ۱۳۸۶
	احمد دولتخواه - فرزانه خیرخواه - سید رضا حسینی - علیرضا سفیدچیان
	راه‌بردهای تقویت فرهنگ ایثار و شهادت بین دانش‌آموزان
	محسن موحیدی
	جایگاه اجتماعی همسران شاهد (شهر نیشابور)
	طاهره جاویدی کلاته جعفرآبادی
	طراحی الگوی غنی‌سازی مفهوم ایثار و شهادت در برنامه‌ی درسی مدارس و دانشگاه‌ها
	غلامرضا نادری‌زاده
	تمثیل و تشبیه: مفسر ایثارگری و شهادت‌طلبی
	محمد منصورنژاد

مجموع ۳۱ بند

بررسی شیوه
حکیمه‌الساد
بازتاب شهید
مرتضی مح
تأملی در م
فرهنگ این
بهاره بهالک
بررسی می
دانشگاه پ
قادر بالاخ
بررسی ان
حسن علم
آیا نهادها
حجت ص
آمیخته
سیاوش
تبیین راه
مهدی م
راه‌کار
مسلم باق
تحلیل
میروس
کارایی
سیدمهد
بررسی
محمد

کاروان‌های راهیان نور از نظر دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی مشهد (۱۳۸۷)

معصومه محمدحسین زاده*

✓ محمود سعیدی رضوانی**

*** حسین باغکلی

**** محمد آرامجو

چکیده

کاروان‌های راهیان نور کاروان‌هایی متشکله از دانشجویان و یا سایر اقشار است که هدف مشهود آن بازدید از مناطق جنگی و هدف غایی آن اتصاف به صفات شهیدان و کسب معرفت راجع به دفاع مقدس ملت ایران است. این اردو یکی از راه کارهای تثبیت ارزش‌های دفاع مقدس است. بنابراین فعالیت‌های طراحی شده مربوط باید مورد تحلیل و ارزیابی قرار گیرد تا نقاط قوت و ضعف آن مشخص شود. در این مقاله دیدگاه‌های دانشجویان شرکت‌کننده در این اردوها از دانشگاه علوم پزشکی در ۱۳۸۷ مورد بررسی قرار گرفت. در این مقاله توسط اجرای دو پرسش‌نامه مشتمل به پرسش‌نامه‌ی (۱) بلافاصله بعد از اجرای اردو (ناظر بر سئوالات مرتبط با فرآیند و پرسش‌نامه (۲) با فاصله‌ی زمانی از اردو) ناظر بر سئوالات مرتبط با درون‌داد،

* دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد

** استادیار دانشگاه فردوسی مشهد

*** دانشجوی دکتری فلسفه تعلیم و تربیت دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد

**** کارشناس آموزشی دانشگاه علوم پزشکی مشهد

فرآیند و برون داد، کاروان‌های مزبور با تکیه به دیدگاه دانشجویان مورد ارزیابی قرار گرفت.

از نظر درون داد کاروان‌ها، مطلوبیت مناطق بازدید شده و مطلوبیت محل اقامت در طول سفر قوت بالایی داشته‌اند. در زمینه‌ی فرآیند برنامه، اکثر موارد نظیر زمان برگزاری اردو و نحوه‌ی برخورد و احترام کادر اردو بسیار مطلوب است اما برخی از موارد پیش‌بینی شده نظیر برگزاری مراسم با نشاط ظاهری، توضیح راجع به شهدای تخصص، و معرفی کتاب‌های مربوط به انتظار انجام نشده است. با توجه به جمیع موارد مربوط به برون داد به نظر می‌رسد اردو به اهداف حیطه‌ی عاطفی ((affective نائل آمده است اما نتوانسته است به اهداف شناختی دست یابد.

مقدمه:

کنار پنجره نشسته بودم و بیرون را نگاه می‌کردم، خیابان مملو از ره‌گذران، به ویژه جوانانی با رنگ و لعاب‌های متفاوتی بود. ناگاه به فکر فرو رفتم آیا اینان همان امیدهای دیروز بودند، همانانی که شهدا آخرین لحظاتی که بر سکوه‌ای پرتاب به عرش آرمیده بودند به آنان چشم دوخته بودند و آخرین وظیفه‌ی خود را سفارش به آنان و به جایگاه آنان می‌دانستند. واقعا همینان بودند، گویا ظاهرشان چیز دیگری می‌گفت، در این فکر بودم که ناگاه طیار اندیشه مرا با خود به سال‌ها پیش برد و خاطرات شلمچه که چند سال پیش با کاروان‌های راهیان نور به آنجا اعزام شده بودیم در ذهنم به تصویر کشیده شد و دوباره طنین آن ناله بر ذهنم مستولی گشت: "من نمی‌خواهم برگردم دانشگاه من می‌خواهم اینجا بمانم، می‌خواهم اینجا درس بخوانم من می‌خواهم در دانشگاه شهید همت درس بخوانم. من را نبرید من می‌خواهم پیش شهید همت شاگردی کنم و از او یاد بگیرم." این جمله‌ای بود که نه یک بار، بلکه بارها جوانی که خود را بر زمین شلمچه انداخته بود با ناله و فریاد می‌گفت. ناله و فغان آن جوان رعشه‌ای عظیم بر بستر

زمین و زمان می‌انداخت، آدمی را وادار به تأمل می‌کرد. برایم تعجب‌برانگیز بود این ناله شاید به این تیپ نمی‌خورد، اما انگار من اشتباه می‌کردم و به ظاهر حکم می‌دادم. انگار حجاب‌ها برای او کنار رفته بود و چیزهایی را می‌دید که دیگران آنرا نمی‌دیدند. روح شهید همت با او چکار کرده بود؟ چگونه قلب او را محو آرمان خود کرده بود؟ واقعا او در این مناطق خاکی دانشگاه دینده بود؟ او برای خود چه می‌گفت آیا یاوه‌سرایی می‌کرد؟ یا نه نباید یاوه باشد آن ناله را چه به یاوه و گزاف‌گویی، انگار دریچه‌ای از عالم دیگر برای او گشوده شده بود و شهدا او را به مهمانی خاص خود فراخوانده بودند و نمی‌دادم. این صحنه و صحنه‌های مکرر دیگری از این قبیل را که در آن دیدم همواره به ذهنم نقش بسته و گاهی به اقتضای شرایطی که پیش می‌آید برایم دوباره مجسم می‌شود و دوباره به فکر می‌افتم با خود می‌گویم ای کاش همه آن صحنه را می‌دیدند، می‌دیدند که چگونه روح آن جوان غرق حق طلبی شده بود.

این مرا یاد گفته آن عزیز سفر کرده می‌انداخت که می‌گفت: روح جوان به خاطر پاکی و نزدیکی به فطرت گرایش به حق دارد، زودتر آن را درمی‌یابد و زودتر نیز به سوی آن جذب می‌شود.

به خود آمدم و با خود گفتم شاید دوباره نیز اشتباه کردم و به ظاهر حکم دادم، مگر یادت رفته که بسیاری از مجاهدین هشت سال دفاع مقدس نوجوانان دوره شاهنشاهی بودند که امام باطن آنان را دریافت و به ظاهر قضاوت نکرد و آن‌ها را که آماده‌ی انقلابی درونی بودند با خود تا اوج قله‌های عرفان و نیست شدن در هست مطلق برد. آری بسیاری از شهدا از همین جوانان و نوجوانان بودند. کمی بیشتر بر روی عباراتی که چند لحظه قبل بر زبان جاری کرده بودم، تأمل کردم، جوان، شهید، شهادت، ایثار، کلماتی است که دنیای عظیمی از معنا را با خود حمل می‌کنند. احساس کردم کلمات به تلاطم افتادند گویی که ظرف

وجودی آنان تاب توان این موصوفات را نداشتند و از سنگینی معنا به خود می‌پیچیدند.

به آنان گفتم آرام باشید. آه و فغان را کنار بگذارید که تلاطم در خور شان شما نیست. «لا یكلف الله نفساً الا وسعها» شما مظهر آرامش و اطمینان هستید. شما همان هستید که هر ذره ای در جهان امنیت خود را وامدار شماست خواه بدانند خواه ندانند آنان که می‌دانند منزلت و جایگاه شما را در می‌یابند و شما را تعظیم می‌کنند و آنان که نمی‌دانند باید که بدانند و شاید به همین خاطر باشد آنان که واقف به امر شما هستند وظیفه‌ی خود را آگاه کردن دیگران نسبت به شان و منزلت شما می‌دانند و اما آنان که نمی‌دانند و نمی‌خواهند بدانند بدا به حالشان، چرا که آگاه نیستند که ارج نهادن شما، تعظیم مقام انسانیت و مقام خودشان است. مگر نه آنکه به منظور بزرگداشت شما، پیامبر (ص) فاطمه (س) و دیگر زنان انصار و مهاجر را به گریه بر سیدالشهدا، حمزه بن عبدالمطلب فرا خوانند و شهید مطهری گریه بر شهید و تعظیم مقام او را شرکت در حماسه او می‌دانست و مگر امام نگفت شهدا شمع محفل بشریتند، آری اگر امروز که مسلمانان جهان در وادی ذلت فرورفته و دژخیمان کفر مستقیم یا غیر مستقیم به واسطه دست‌نشانده‌هایشان بر آنان حکومت می‌کنند و زنان و کودکان و پیران مسلمان غزه زیر چکمه ظلم اهریمنان دست و پنجه نرم می‌کنند، و اگر امروز زن مسلمان در خیابان‌های کشور اسلامی عراق به وسیله دشمنان دین تفتیش بدنی می‌شود و هر روز کودکان و نوجوانان بسیاری در آغوش پدران و مادرانشان به ضرب گلوله به آسمان پرمی‌کشند و فریاد وا ولدی مادران در غزه جای لالایی بی‌های مادرانه را پر کرده و پیران و زنانی که سال‌هاست طعم آوارگی و بی‌خانمانی را بر سر سفره پر از خالی‌شان دارند و آزادگانی که سال‌ها در زندان‌های صهیونیست‌ها و امریکایی‌ها زیر سخت‌ترین شکنجه‌های به اصطلاح "انسان‌دوستانه"، در اسارت

به‌سر می‌برند، در حالی که ما در آسودگی و امنیت به سر می‌بریم. باید بدانیم که مدیون فرهنگ ایثار و شهادت فرزندان این مرزوبوم هستیم. پس آرام باشید، احساس می‌کردم کلمات آرام شده بودند و سربلندتر و پرافتخارتر جلوه گرفته بودند. ادامه دادم و گفتم ما می‌دانیم که وامدار آن عزیزان و جان‌برکفان هستیم که قرن‌ها علیه باطل صف‌آرایی کرده‌اند و در هر زمان قطره قطره با خون خود نهالی را که می‌رفت در زیر سلطه‌ی بی‌دینان خشکیده شود، آبیاری کردند، به‌ویژه شهدای ۸ سال دفاع مقدس و نیز آنانکه ملقب به شهیدان زنده شدند و مانند تا روایت‌گری دوستان و هم‌زمان خود کنند همانانی که روح و روانشان با دوستان شهیدشان پرکشید، اما جسم مجروحشان که نشان از غیرتشان دارد، را خداوند اذن رفتن نداد تا با آنان بر زمینیان منت نهاده و آن تکه‌های بهشتی را چند صباحی من باب تذکر در میان آدمی‌زادگان، آنان که یکی از خصوصیات بارزشان فراموش‌کاری و غفلت است به ودیعه گذاشت تا سرگذشت هم‌سنگران خویش را و مطالبات و سفارشات آنان را به گوش ایثار برسانند. آسایش امروز ما نتیجه‌ی از سرگذشتن و فرورفتن در خون و آتش و سیر بلا شدن غیرت‌مندان دیروز و سربلندان امروز، همانان که از آنان به‌عنوان شهید و ایثارگر یاد می‌شود است و ترویج این فرهنگ ایثار و شهادت می‌تواند امروزه مهم‌ترین خدمت به اسلام و خصوصاً شیعه باشد تا دیگر آسوده بر ساحل نشینم و به یاد آوریم اگر همین دیروز همسن و سالان ما در اوج بهار زندگی، وظیفه‌ی خود را شناخته و دست از دنیا کشیدند و بروی مرگ خنیدند و به دفاع نظامی از اسلام پرداختند امروز بصیرتمان باید دریابد که تاکتیک دشمن که در راستای استراتژی باطلش (یعنی نابود کردن بساط اسلام) تغییر کرده و به‌صورت شیخون فرهنگی از آستین استعمار سردرآورده و بیگانگان و حتی گاه آشنایان ناخواسته و نادانسته و چه بسا جاهلانه و احمقانه به آن دامن می‌زنند. لذا امروز وظیفه مان را دریابیم و همه بساط

به ترویج فرهنگ ایثار و شهادت همت گماریم و نیز بدانیم که به گفته نوید ادهم (۱۳۸۲) "یکی از علایم حیات فرهنگی هر جامعه‌ای، پیوند آن جامعه با گذشته‌ی تاریخی و شخصیت‌ها و قهرمانان خود است و گذشته چراغ راه آینده است و هر ملت برای ترسیم آینده خویش و حرکت به سوی اهدافش، نیاز به استفاده و درس آموزی از دستاوردهای گذشته خود دارد. هر چه پیوند ملت با گذشته پر افتخار خود زنده تر و معقول‌تر باشد احساس هویت ملی و فرهنگی در میان ملت، زنده تر است و انگیزه‌ی حرکت برای عبور موفقیت آمیز از پیچ و خم‌های زندگی بیش‌تر است. متقابلاً اگر جامعه‌ای با گذشته خود، پیوند نداشته باشد و اگر گذشته خویش را تحقیر کند چنین جامعه‌ای احساس بی‌هویتی می‌کند و این احساس، انگیزه حرکت به سوی آینده امیدبخش را سست می‌کند." و باید گفت که حقیقتاً دلسوزان و دل‌شیفندگان اسلام و انقلاب در این زمینه زحمات بسیاری را تقبل کرده که به شیوه‌های مختلف مثل همایش‌ها، نمایشگاه‌ها، مراسم، کنگره‌ها، کتاب‌ها و برگزاری مسابقات و... تجلی کرده.

بیان مسأله:

با نظر به مطالب مذکور امروزه برای ترویج فرهنگ ایثار و شهادت از شیوه‌های گوناگون استفاده می‌شود از جمله همایش، یادواره‌ها، بازدید از خانواده شهدا و... یکی از مهم‌ترین شیوه‌های به کار گرفته شده در این زمینه برگزاری اردوهای بازدید از مناطق جنگی کشور است که عده کثیری از مشتاقان به ویژه جوانان در قالب کاروان‌های راهیان نور هر ساله به این مناطق اعزام می‌شوند. هدف از برگزاری این اردوها عبارتست از:

هدف اصلی:

تبیین و ترویج و تفکر فرهنگ بسیجی

اهداف میانی:

۱- آشنایی با دفاع مقدس ۲- آشنایی با انتظار و مهدویت ۳- آشنایی با ولایت ۴- ایجاد دغدغه در دانشجویان نسبت به آرمان‌های امام و انقلاب ۵- درک الگوی رفتاری رزمندگان و قرار گرفتن در حال و هوای معنوی جبهه

۱- آشنایی با دفاع مقدس:

الف) مفاهیم ۱- مفاهیمی هم‌چون زیارت دفاع مقدس، شهید و شهادت جهاد و... ۲- چاپ و نشر زیارت‌نامه‌ی مخصوص شهدا، ب) بیان سیره‌ی شهدای شاخص، ج) خاطرات نبرد، د) بیان رویدادها

۲) آشنایی با انتظار و مهدویت:

الف) بیان مفهوم انتظار ب) بیان وظایف منتظر ج) تعریف انتظار د) چاپ بروشور ویژه‌ی انتظار ه) معرفی سایت‌های مربوط به انتظار و تدوین سیر مطالعاتی مهدویت و ارائه به دانشجویان

۳) ولایت (آشنایی با ولایت):

الف) بیان مفهوم ولایت ب) پرداختن غیرمستقیم به بحث ولایت فقیه ج) آشنایی با آرمان و اندیشه‌های امام در جنگ د) تدابیر ولایت در حفظ نظام در طول ۲۶ سال گذشته ه) خاطراتی ملموس و مصداقی از امام راحل در خصوص فرماندهی امام در جنگ و نقش امام در پیروزی‌های جنگ ز) انتخاب سخنان ناب امام (ره) در زمینه‌ی دفاع مقدس و شهدا ح) ولایت‌پذیری در جنگ

۴) ایجاد دغدغه در دانشجویان نسبت به آرمان‌های امام و انقلاب:

الف) ایجاد حس وظیفه‌شناسی در افراد ب) تقویت روحیه‌ی احیاگرایانه ج) مسئولیت‌پذیری و خودباوری ۳. برگزاری دوره‌ی تداوم با تناوب زمانی مناسب ۵) درک و لمس الگوهای رفتاری رزمندگان و قرار گرفتن در حال و هوای معنوی جبهه.

با توجه به اهداف فوق‌الذکر، اردوها دربردارنده‌ی مجموعه‌ای از عوامل مؤثر در ترویج فرهنگ ایثار و شهادت که پژوهش‌گران قبلی در این رابطه معرفی نموده‌اند، هستند بدین سبب باید فرصت را دریابیم شاید فردایی باشد که دیگر بوی جانباز و ایثارگران به مشامان نرسد شاید فردا دیگر، منابع دست اول روایت‌گری جنگ را در بین خود نداشته باشیم. فرصت تنگ است فرصت را دریابیم. لذا برنامه‌ریزی منسجم و جامع برای بهره‌وری هرچه بیشتر از این فرصت ضروری است. در این راستا ارزیابی اردوهای برگزارشده گام مهمی در خواهد بود تا با ارزیابی بازخوردهای مخاطبان به شناخت هرچه بیشتر نقاط ضعف و قوت این اردوها دست‌یافته و برای هرچه بیشتر اثر بخش‌تر کردن آن تدابیر لازم به عمل آید. لذا در این تحقیق سعی بر آن است که به ارزیابی اردوهای جنوب از دید دانشجویان پرداخته شود. الگوی ارزیابی در این پژوهش متخذ از الگوی سیپ (زمینه، درون داد، فرآیند و برون‌داد) می‌باشد و با توجه به این که انطباق برنامه راهیان نور با نیازهای دانشجویان و سایر عوامل زمینه‌ای، قدر متیقن فرض شده‌اند، ارزیابی منحصر به سه عامل درون داد، فرآیند و برون داد شده است. بنابراین سئوالات پژوهشی عبارت است از:

۱. نقاط قوت و ضعف اردوها از لحاظ درون داد چیست؟
۲. نقاط قوت و ضعف اردوها از لحاظ فرایند چیست؟
۳. نقاط قوت و ضعف اردوها از لحاظ برون داد چیست؟

پیشینه:

اردوهای راهیان نور از ابعاد مختلف حایز اهمیت است که در این مبحث به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

۱- از منظر روان‌شناسی محیط:

محیط از جنبه‌های مختلف اجتماعی، فیزیکی و روانی بر رفتار انسان اثر می‌گذارد مرتضوی (۱۳۷۶) به نقل از بارکر (barker ۱۹۷۲) موسس روانشناسی اکولوژیک بیان می‌کند:

"بین ابعاد فیزیکی، معماری و رفتاری "قرارگاه‌های فیزیکی-رفتاری" رابطه خاصی وجود دارد. در این بین فضاهای آموزشی "قرارگاه" محسوب می‌شوند و آموزش و مجموع اقدامات تربیتی بعد "رفتاری" نامیده می‌شوند". هم‌چنین او معتقد است در جریان فرآیند تأثیر پذیری عمل کرد قرارگاه‌های تربیتی عوامل مختلف مانند عوامل فیزیکی-معماری، عوامل روان شناختی-فردی، عوامل نمادی، سازمانی، برخی ویژگی‌های اجتماعی و غیره، ارزش‌ها و معیارهای فرهنگی هر چند غیر مستقیم، نقش قابل توجه می‌یابند.

لذا در تعلیم و تربیت جدید، فضای فیزیکی تنها یک محیط خشک و بی روح و فاقد تأثیر در فرآیند یادگیری محسوب نمی‌شود بلکه به‌عنوان عامل زنده و پویا در کیفیت فعالیت‌های آموزشی و تربیتی ایفای نقش می‌کند.

به نظر می‌رسد اردوهای راهیان نور را می‌توان نوعی قرارگاه تربیتی دانست که به دلایل مقدس بودن، عاطفی بودن و... منجر به رفتارهایی می‌شود که شاید کمتر در قرارگاه‌های تربیتی دیگر بتوان آن را مشاهده کرد.

و نیز نوید ادهم (۱۳۸۲) بیان می‌کند اگر با توجه به دستاوردهای "علم ارتباطات" تعلیم و تربیت را نوعی "ارتباط" بدانیم در این نگرش آموزش تنها تحت تأثیر کلام نیست، بلکه عناصر متعدد دیگری در انتقال پیام به مخاطبان نقش دارند. به اعتقاد صاحبه نظران این رشته، آموزش‌های غیر کلامی و رفتار غیر بیانی بیش از سایر عوامل، در انتقال پیام به فراگیران نقش دارند "او هم‌چنین می‌نویسد "بر همین اساس ادوارد. تی. هال یکی از کارشناسان علم ارتباطات، در

نظریه‌ی مهم خود به نام "زبان صامت" معتقد است که "فضا سخن می‌گوید" و "زمان حرف می‌زند" لذا محیط برای مخاطبان حامل پیام است و بر میزان یادگیری و رشد شخصیت فردی و اجتماعی و نیز تامین بهداشت روانی مخاطبان تاثیر می‌گذارد. با توجه به این مطلب، با بهره‌گیری از این اردوها، دیگر نیازی به بیان شفاهی و مکتوب حوادث دفاع مقدس نخواهد بود بلکه آن سرزمین‌ها با مخاطبان‌شان سخن خواهند گفت و آنچه را که در طول ۸ سال بر آن‌ها گذشت خود روایت‌گری می‌کنند.

۲- از منظر تعلیم و تربیت اسلامی:

در این بخش حداقل از دو بعد می‌توان به این مسأله توجه نمود: ۱) کاروان‌های راهیان نور به عنوان مجموعه‌ای در راستای بهره‌گیری از اصول تعلیم و تربیت اسلامی تلقی می‌شود. خسرو باقری (۱۳۷۰) در این رابطه می‌نویسد اصلاح شرایط را یکی از اصول تعلیم و تربیت ذکر می‌کند. از منظر اسلام یکی از ویژگی‌های بارز انسان تاثیر پذیری او از شرایط مختلف محیطی اعم از زمانی و مکانی است. بدین جهت ریشه‌ی بسیاری از افکار، نیات و رفتارهای آدمی را باید در شرایط محیطی او جستجوی کرد. به عبارت دیگر انسان هم از حیث ظاهر و هم از حیث باطن خویش تحت تاثیر شرایط است لذا تغییر روابط آدمی با شرایط زمانی و مکانی مبدا بسیاری از حالات و رفتارهای اوست. باقری روش‌های تربیتی اسلام در این رابطه را اینگونه بیان می‌کند:

الف) روش زمینه سازی: از آنجا که بسیاری از حالات و رفتارهای آدمی در بستر شرایط و موقعیت‌ها می‌روید و از آن‌ها ارتزاق می‌کند و موقعیت‌های مختلف، حامل بالقوه گی‌های متفاوتی در شکل دهی رفتار انسان هستند. لذا زمینه سازی و ایجاد شرایط به مثابه عامل تسهیل کننده‌ای است که امکان شکل‌گیری و شکل‌دهی رفتار را افزایش می‌دهد. طبق این روش باید شرایطی را که تسهیل

کنده حالات و رفتارهای مطلوب یا نا مطلوب هستند را از پیش به نحو مقتضی پیش بینی و دگرگون کرد. ب) روش تغییر موقعیت: شرایط مختلف زمانی و مکانی، تاثیرگذاری متفاوتی بر انسان دارند لذا برای ایجاد حالات مطلوب درونی لازم است روابط او با شرایط مزبور را دچار تغییر سازیم این روش بیش تر بر جنبه بالفعل تاثیر آفرینی موقعیت‌ها تاکید می کند. در اسلام تاکید زیادی به برهه های خاص زمانی و نیز شرایط مکانی شده است، چرا که هر نقطه از هستی، رنگ و بوی ویژه ای دارد و انس با هر موقعیتی، حال و هوای معینی در انسان پدید می آورد. در این روش تاکید بر آن است که روابط فرد با موقعیت‌های مکانی و زمانی دچار تغییر شود تا در معرض اندیشه ها، افکار و حالات خاصی قرار گیرد چرا که هر برهه ای و هر فراز و فرودی الهامات و سخن‌هایی دارد که با قرار گرفتن در آن می توان خود را در معرض این الهامات قرار داد. باقری هم چنین معتقد است علاوه بر آثار طبیعی مکان‌ها، مقارنت مکان‌ها با امور و وقایع خود مبدا آثار ویژه ای است از جمله خانه کعبه که یادآور ابراهیم و اسماعیل و هاجر و حوادثی که بر آن‌ها گذشته است، محل الهامات خاصی است و کسی که در این مکان حاضر می شود ولو تماشاچی باشد در معرض تاثیرات معینی قرار دارد. با توجه به چنین تاثیر آفرینی است که طواف کعبه و حج واجب است تا در پرتوی این الهامات، پایه ایمان خود را استوارتر سازد. بدین سبب می توان گفت مناطق عملیاتی ۸ سال دفاع مقدس به خاطر پیوند خوردن با حوادث بزرگ و وجود نفوس ملکوتی که روزگاری در آن به سر می بردند منشاء الهامات و آثار معنوی خاصی هستند، که راهبان نور فرصتی را برای بهره گیری از آن را فراهم می کنند.

۲- اردوها به عنوان عاملی برای تذکر:

ذکر (وجوه و نظایر)، در لغت به معنای یاد داشتن، به یاد آوردن، نیز به معنای ورد و آنچه آهسته بر زبان آرند، نماز و قرائت آن، تسبیح و دعا، طاعت و نیز به

معنای عیب گرفتن و بدگویی کردن و غیبت کردن می‌باشد. (خرم‌شاهی ۱۳۸۲).
این واژه در قرآن به صورت‌های مختلف آمده است از جمله به معنای: ۱- یاد کردن، به یاد آوردن: "یا بنی اسرائیل اذکرو نعمتی الّتی انعمت علیکم" (بقره ۴).
۲- یاد کردن به (وسیله شکر و طاعت، تسبیح گفتن) "فاذکرونی اذکرکم" (بقره ۱۵۲).

۳- پند گرفتن "فمن شاء ذکره" (مذثر ۵۵). ۴- پند و موعظه (برای آگاهی):
"و ذکرى للذاکرین" (هود، ۱۱۴) "و ذکر فان الذکرى تنفع المؤمنین" (ذاریات، ۵۵) و: "تذکران نعمت الذکرى" (اعلی، ۹). ۵- یاد، یاد کردن: "الا بذكر الله تطمئن القلوب" (رعد، ۲۸) و....

تذکر نیز واژه ای است بر گرفته از قرآن کریم و یکی از محسنات اخلاقی، در لغت به معنی به یاد آمدن و به یاد آوردن است و در اخلاق به معنی تنبه و پند گرفتن. (خرم‌شاهی ۱۳۸۲)

خطر فراموشی خدا:

یکی از ویژگی‌های انسان فراموشی است که از جهاتی من جمله فراموشی حوادث و خاطرات ناگوار مفید است و از جهاتی نیز مضر به حال اوست از جمله فراموشی خدا. گاهی بر اثر غفلت این نوع فراموشی، بر انسان عارض می‌شود جوادی آملی (۱۳۸۶) در این مورد می‌نویسد: "فراموشی خدا سبب فراموشی هویت و رها کردن آن در دست هر مهاجم است که در این وضع چیزی به نام هویت انسانی باقی نمی‌ماند، "او هم چنین معتقد است: "خطر نسیان خدا و سهو از یاد او شکست از دشمن دورن و بیرون است.

اهمیت یاد خدا:

توجه به خدا و اشتغال به یاد او، اساس اخلاق اسلامی است و اصولاً همه طاعات و عبادات و ارزش‌های اخلاقی را یاد خدا تشکیل می‌دهد و همه

گرفتاری‌های انسان و حتی همه رذایل اخلاقی او ناشی از غفلت از یاد خداست. سادات (۱۳۷۱) می‌نویسد: "در تعالیم اسلامی دستورالعمل‌های مختلفی از جمله نمازهای یومیه (از مهم‌ترین و موثرترین موارد)، دعا و... وجود دارد که هر فرد مسلمانی باید از طریق آن‌ها خدا را یاد کند تا اشتغالات روزمره او را از یاد خدا غافل نگرداند" و با توجه به آثار حیات بخش یاد خدا قرآن کریم بارها به این امر و مداومت بر آن فراخوانده از جمله: «یا ایها الذین آمنوا اذكروا الله کثیرا» (احزاب ۴۱). و جوادی آملی (۱۳۸۵) معتقد است آسیب دیدن انسان هنگامی است که بر اثر جهل و یا غفلت خدا را نمی‌بیند و در این حال شیطان او را وسوسه می‌کند لذا او باید همواره هوشیار و بیدار باشد بدین جهت پروردگار امر کرده "و ذکر ربک فی نفسک تضرعا و...." یعنی ذاکر خدا باش تا مبادا غفلت تو را فرا گیرد.

با تأملی در منابع اسلامی می‌توان گفت ذکر یک مفهوم عام است براین اساس جوادی آملی (۱۳۸۶) معتقد است: "هر چیزی که نام خدا و یاد او را زنده میکند ذکر اوست" وی مذاکره‌ی علمی پیرامون معارف و احکام مصداق بارز یاد خدا می‌داند و معتقد است "حوزه تعلیم و تعلم، منطقه ذکر خدا خواهد بود و هر اثری که بر مطلق ذکر (نه ذکر خاص) مترتب باشد بر این حوزه نیز مترتب خواهد شد". لذا در این بخش می‌توان این اردوها را به‌عنوان یک عامل تربیتی به‌عنوان ذکر دانست.

مصادیق ذکر:

آنچه از آیات قرآن و روایات اسلامی برمی‌آید هر چه یادکننده حق و یادآور آن باشد مظهر اسم ذاکر است به ویژه، انسان کامل، ذکر تدوینی خدا و نماز (مخصوصا نماز جمعه). در این بخش هم می‌توان گفت، راهیان نور از آنجا که تجسم حق است از مصادیق ذکر به‌شمار می‌رود.

و نیز از آنجا که تواصی و تذکر مومنان به یکدیگر، یکی از عوامل رشد و نجات آنان است همان‌طور که صفائی حائری (۱۳۸۴) در توضیح در رابطه با آیات "والعصر ان الانسان لفي خسر الا الذين آمنوا و عملوا الصالحات و تواصلوا بالحق و تواصلوا بالصبر". می نویسد:

"این آیات علاوه بر نقش ایمان در عمل و سازندگی و در صبر و استقامت، بر نقش مومن در این امر اشاره می‌کند و می‌گوید. آن‌هایی که در راهند و همکاری، یکدیگر را به حق سفارش می‌کنند و به صبر یکدیگر را می‌خوانند." و نیز بنا به گفته شهید مطهری (۱۳۷۸) که در بیان "مذکر" بودن پیامبر می‌نویسد: کلمه ذکر یعنی یادآوری. ما معلمی داریم و مذکری، معلم کارش این است که چیزی را که ما نمی‌دانیم به ما یاد می‌دهد. اما پیامبر علاوه بر کار معلمی، مردم را نسبت به آنچه می‌دانند آگاه و بیدار می‌کند و از وجود خفته اینها یک وجود بیدار می‌سازد. یعنی پیامبر مردم را از ظلمت غفلت خارج می‌کند، به نور تذکر و تنبه و یادآوری و بیداری می‌آورد. او هم چنین معتقد است (۱۳۷۵): تذکر و موعظه به دل ترمسی و رقت می‌دهد، قسوت را از دل می‌برد، خشم و شهوت را فرو می‌نشاند، هواهای نفسانی را تسکین می‌دهد، به دل صفا و جلا می‌دهد هیچ کس نیست که از موعظه بی‌نیاز باشد. هیچ فردی از موعظه بی‌نیاز نیست. او بیان می‌کند علی (ع) به یکی از اصحابش می‌فرمود عظمی مرا موعظه کن، می‌فرمود در شنیدن اثری هست که در دانستن نیست. او در جای دیگری می‌نویسد (۱۳۸۵): قرآن به پیامبر می‌فرماید: «و ذکر فان الذکری تنفع المومنین» و «فذكر انما انت مذکر» ای پیامبر مردم را بیدار کن، تذکر بده. تذکر یعنی به یاد آوردن، خیلی مسایل در فطرت انسان و حتی گاهی در تعلیم انسان وجود دارد ولی انسان از آن‌ها غافل است، احتیاج به تنبه و بیداری دارد، احتیاج به تذکر و یادآوری دارد. و نیز در جای دیگری در رابطه با موعظه و تذکر می‌گوید (۱۳۸۶): موعظه مبارزه با غفلت و تذکار است، موعظه

یاد دل و عاطفه سروکار دارد، موعظه یادآوری می‌کند موعظه ذهن را برای بهره‌برداری از موجودی خود آماده می‌کند، موعظه باز کردن چشم برای دیدن است، موعظه برای به خود آمدن است.

لذا در این جا هم باید گفت اردوهای راهیان نور یکی از بهترین فرصت‌ها برای موعظه و تذکار است. این اردو رشادت‌ها، اخلاص، سخت‌کوشی و شجاعت رزمندگان را یاد آور می‌شود. و اگر اهمیت ذکر و یادآوری برای ما اثبات شده است، باید کوشید تا از فرصت بازدید و تدبیر در مناطق جنگی برای تذکر به نسل جوان استفاده کرد. و همان‌طور که گفته شد بر مومنین لازم است که این فرصت را برای تواصی یکدیگر به سوی حق دریابند.

در مجموع باید گفت اردوهای راهیان نور می‌تواند عصاره‌ی همه راه‌کارها و عوامل تاثیرگذار و یکی از مهم‌ترین برنامه‌ها در آشنا ساختن نسل جوان و نوجوان با فرهنگ و تفکر عاشورایی شاه‌دانش شهید باشد.

روش پژوهش:

در مطالعه‌ی حاضر از روش ارزش‌یابی و از نوع الگوی سیپ (با حذف زمینه، به دلیل مذکور در بخش بیان مسأله) استفاده شد. ارزش‌یابی فرایند طرح ریزی، به‌دست آوردن و فراهم ساختن اطلاعات توضیحی و قضاوتی در مورد ارزش و مطلوبیت هدف‌ها، طرح و اجرا و نتایج به منظور هدایت و تصمیم‌گیری، خدمت به نیازهای پاسخ‌گویی و درک بیش‌تر از پدیده‌ای مورد مطالعه است (استافل بیم و شینکفیلد، ۱۹۸۵). این تعریف، توضیحی از مدل CIPP (زمینه، درون داد، فرایند و برون‌داد) است.

در بخش ارزش‌یابی درون داد، امکانات، فضای کالبدی و مناطق بازدید شده و برخی موارد دیگر مورد بررسی قرار گرفت. در بخش ارزش‌یابی فرایند فعالیت‌های مرتبط با اجرای اردو براساس توصیه‌های مندرج در اسناد مرتبط با

کاروان راهیان نور مورد لحاظ واقع شد و در بخش برون‌داد میزان تحقق اهداف اردو در مدنظر قرار گرفت.

در این طرح ارزش‌یابی با تکیه بر نظرات شرکت کنندگان در اردو ($n=12$) که در نوروز ۱۳۸۷ به اردوهای مذکور اعزام شده بودند، انجام پذیرفت. بنابراین جامعه‌ی آماری پژوهش، عبارت بود از دانشجویان دانشکده‌ی علوم پزشکی مشهد شرکت کننده در اردوی راهیان نور نوروز (۱۳۸۷).

لازم به ذکر است که در این طرح، که مجموعاً ۱۲ نفر بوده‌اند، از دو پرسش‌نامه استفاده شده است:

الف) پرسش‌نامه (۱): بلافاصله بعد از اردو این پرسش‌نامه مشتمل بر ۸ سؤال بود که مربوط به فرآیند اردو بود. در این پرسش‌نامه با توجه به این که، به صورت طبیعی پانخ‌ها می‌توانست تحت تأثیر بعد عاطفی اردو قرار گیرد و داده‌های به دست آمده از روایی لازم برای سنجش تأثیرات بلند مدت اردو برخوردار نباشد، بنابراین ارزیابی برون‌داد انجام نشده است. این پرسش‌نامه را تمام ۱۲ نفر تکمیل نمودند.

ب) پرسش‌نامه (۲): با فاصله زمانی ($n=51$). این پرسش‌نامه، شامل سه بخش، ۱۲ سؤال مربوط به برون‌داد، ۳۱ سؤال مربوط به فرآیند و ۹ سؤال مربوط به درون‌داد بود. سؤالات با مقیاس لیکرت پنج درجه‌ای (در بخش برون‌داد از بسیار زیاد تا خیلی کم و در دو بخش دیگر از عالی تا خیلی ضعیف) طراحی شد. پرسش‌نامه (۲)، با توجه به اسناد مربوط به اردوهای راهیان نور تدوین شد. ولی متأسفانه با توجه به گذشت زمان دسترسی به تمام افراد میسر نشد. شکل زیر نشان‌دهنده مقوله و تعداد سؤالات پرسش‌نامه این تحقیق است.

توزیع سؤالات	درونداد	فرآیند	برونداد
پرسش‌نامه‌ی یک	-	۸	-
پرسش‌نامه‌ی دو	۹	۳۱	۱۲

یافته‌ها:

از آنجا که پژوهش حاضر به دنبال ارزش‌یابی سه مقوله درونداد، فرایند و برونداد بود، لذا برای هر یک از مقوله‌های مذکور سؤالاتی در پرسش‌نامه (در پرسش‌نامه یک، فقط مقوله فرآیند و در پرسش‌نامه دو، هر سه مقوله) در نظر گرفته شد که تحلیل نتایج به‌دست آمده در پاسخ‌ها در این بخش آمده است.

یافته‌های مربوط به درونداد اردوی راهیان نور:

در این مقوله تعداد ۸ گویه مورد پرسش قرار گرفت و از افراد خواسته شد تا نظر خود را درباره کیفیت موارد مذکور بر روی طیفی با گزینه‌های عالی تا خیلی ضعیف (طیف لیکرت ۵ درجه‌ای) مشخص نمایند. یادآور می‌شود که گویه‌های مطرح شده در این بخش برگرفته از اهداف و روش‌های مندرج در اسناد کاروان‌های راهیان نور بوده است. نتایج به‌دست آمده از تحلیل این پاسخ‌ها در جدول (۱) مشاهده می‌شود:

جدول (۱): مقایسه میانگین پاسخ‌های ارائه شده به مقوله کیفیت درونداد با نقطه

میان طیف (X=۳)

شماره گویه	گویه	میانگین پاسخ‌ها	اختلاف از نقطه میانه طیف	مقدار t	سطح معناداری
۱	توزیع و استفاده از زیارت‌نامه‌ی مخصوص شهدا	۲/۲۱	-۱/۴۷۸	-۳/۲۴۵	۰/۰۲

توزیع سؤالات	درونداد	فرآیند	برونداد
پرسش‌نامه‌ی یک	-	۸	-
پرسش‌نامه‌ی دو	۹	۳۱	۱۲

یافته‌ها:

از آنجا که پژوهش حاضر به دنبال ارزش‌یابی سه مقوله درونداد، فرایند و برونداد بود، لذا برای هر یک از مقوله‌های مذکور سؤالاتی در پرسش‌نامه (در پرسش‌نامه یک، فقط مقوله فرآیند و در پرسش‌نامه دو، هر سه مقوله) در نظر گرفته شد که تحلیل نتایج به‌دست آمده در پاسخ‌ها در این بخش آمده است.

یافته‌های مربوط به درونداد اردوی راهیان نور:

در این مقوله تعداد ۸ گویه مورد پرسش قرار گرفت و از افراد خواسته شد تا نظر خود را درباره کیفیت موارد مذکور بر روی طیفی با گزینه‌های عالی تا خیلی ضعیف (طیف لیکرت ۵ درجه‌ای) مشخص نمایند. یادآور می‌شود که گویه‌های مطرح شده در این بخش برگرفته از اهداف و روش‌های مندرج در اسناد کاروان‌های راهیان نور بوده است. نتایج به‌دست آمده از تحلیل این پاسخ‌ها در جدول (۱) مشاهده می‌شود:

جدول (۱): مقایسه میانگین پاسخ‌های ارائه شده به مقوله کیفیت درونداد با نقطه

میان‌ه طیف ($X=3$)

شماره گویه	گویه	میانگین پاسخ‌ها	اختلاف از نقطه میان‌ه طیف	مقدار t	سطح معناداری
۱	توزیع و استفاده از زیارت‌نامه‌ی مخصوص شهدا	۲/۲۱	-۱/۶۷۸	-۳/۲۴۵	۰/۰۰۱

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود، شرکت کنندگان در اردو خدماتی چون: توزیع جزوات یا کتاب‌های مربوط به زندگی نامه شهدا، وجود کتابخانه میار، مطلوبیت محل‌های اقامت در طول سفر، امکانات پزشکی و مناطق بازدید شده (مناطق منتخب) به‌طور معناداری مثبت ارزیابی نموده‌اند، اما آنان در خصوص کیفیت توزیع و استفاده از زیارت‌نامه‌ی مخصوص شهدا به‌طور معناداری ابراز عدم رضایت نموده‌اند. هم‌چنین نظر آنان در زمینه خدماتی چون: توزیع وصیت‌نامه‌ی شهدای دانشجو، مطلوبیت اتوبوس‌ها و امکانات بهداشتی با نقطه‌ی میانه طیف تفاوت معناداری ندارد، به عبارت دیگر آن‌ها کیفیت خدمات مذکور را در حد متوسط ارزیابی نموده‌اند.

حد متوسط ارزیابی نموده اند.				
217/30	217/30	217/30	217/30	217/30
217/30	217/30	217/30	217/30	217/30
217/30	217/30	217/30	217/30	217/30

در ادامه با آزمون Mann ویتنی، بین نظرات دختران و پسران در زمینه خدمات ارائه شده در بخش درون‌داد، مقایسه صورت گرفت. نتایج این آزمون در جدول ۲ مشاهده می‌شود:

جدول (۲): مقایسه نظرات دختران پسران در زمینه فعالیت‌ها و خدمات ارائه شده

در بخش درون‌داد

گویه	گویه	گویه	گویه	گویه	گویه	گویه	جنسیت	
۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	پسر (n=۲۳)	Mean rank
۲۳/۱۵	۲/۰۰	۲۳/۵۵	۲۱/۷۴	۲۳/۷۵	۱۹/۰۵	۲۴/۰۱	دختر (n=۲۸)	
۲۲/۷۸	۴۵/۸۸	۲۳/۱۶	۴۵/۸۳	۲۴/۰۴	۲۳/۹۸	۲۲/۱۴		
۲۴۷/...	۱۹۸/...	۵۱/...	۲۲۵/...	۲۳۵/...	۱۸۱/...	۲۴۸/...		Mann-whitney u
-۱/۴۶۰	-۱/۴۹۶	-۱/۴۲۰	-۱/۱۱۶	-۱/۳۵۹	-۱/۲۷۴	-۱/۵۳۳		نمره Z
۰/۹۴۳	۰/۹۳۵	۰/۹۸۱	۰/۲۶۵	۰/۷۱۹	۰/۳۰۳	۰/۵۹۶		سطح معناداری

گویه ۹	گویه ۸	جنسیت	
۲۴/۴۳	۲۳/۸۰	پسر (n=۲۳)	Mean rank
۲۱/۳۶	۲۲/۲۰	دختر (n=۲۸)	
۲۲۱/...	۲۲۸/...		Mann-whitney u
۷۱۸/...	-۱/۲۸۷		نمره Z
۰/۴۷۳	۰/۷۷۴		سطح معناداری

همان‌طور که در جدول بالا مشاهده می‌شود، در هیچ‌یک از موارد ذکر شده تفاوت معناداری بین نظرات دختران و پسران مشاهده نمی‌شود.

یافته‌های مربوط به فرآیند اردوی راهیان نور:

الف) داده‌های مستخرج از پرسش‌نامه‌ی شماره (۱): در این بخش بلافاصله بعد از اردو، کیفیت فعالیت‌های انجام شده با گویه‌های حاوی گزیده‌های (خیلی خوب*)، خوب، متوسط و ضعیف ارزیابی شد. نتایج آزمون t مقایسه با ارزش ثابت حاصل از مقایسه هر یک از گویه‌ها با میانه طیف مساوی با ۲/۵ در زیر آمده است:

جدول (۳): بررسی دیدگاه شرکت کنندگان در اردو در زمینه فعالیت‌های انجام شده

شماره گویه	گویه	میانگین پاسخ‌ها	اختلاف از نقطه میانه طیف	مقدار t	سطح معناداری
۱	زمان برگزاری اردو	۳/۸۴۰	۰/۵۸۴	۷/۸۲۲	۰/۰۰۰
۲	نحوه‌ی اطلاع رسانی	۲/۵۶۹	۰/۱۶۸	۱/۸۷۷	۰/۳۸۲
۳	نحوه‌ی برخورد مسئولین اتوبوس با دانشجویان	۳/۳۸۲	۰/۸۸۲	۱۲/۹۲۲	۰/۰۰۰
۴	نحوه‌ی برخورد مسئولین فرهنگی اردو با دانشجویان	۳/۱۰۴	۰/۲۰۴	۷/۷۰۱	۰/۰۰۰
۵	زمان برگزاری اردو	۲/۷۷۷	۰/۲۷۷	۳/۳۶۵	۰/۰۰۰
۶	مدت زمان اردو	۲/۹۲۳	۰/۴۲۳	۵/۲۹۸	۰/۰۰۰
۷	محل شروع اردو	۲/۹۳۲	۰/۴۳۲	۱/۷۰۱	۰/۹۷۰
۸	برنامه‌ی افتتاحیه	۲/۷۴۰	۰/۲۴۵	۳/۳۴۴	۰/۰۰۰

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود، شرکت کنندگان درخصوص زمان برگزاری اردو، نحوه‌ی برخورد مسئولین اتوبوس و مسئولین

* با توجه به ارزش گزیده مشتمل بر (خیلی خوب=۴)، (خوب=۳)، (متوسط=۲) و (ضعیف=۱) ارزش میانه ۲/۵ شده است.

فرهنگی اردو، زمان و مدت برگزاری به‌طور معناداری نظر مثبت دارند. اما در خصوص برنامه‌ی افتتاحیه نظرات به‌طور معناداری منفی است و در دو زمینه‌ی نحوه‌ی اطلاع‌رسانی و محل شروع اردو نیز نظرات خیلی مساعد به نظر نمی‌رسد.

ب) داده‌های مستخرج از پرسش‌نامه (۲): در این مقوله تعداد ۱۷ گویه مورد پرسش قرار گرفت و از افراد خواسته شد تا نظر خود را درباره میزان انجام فعالیت‌های مشخص در اردو را بر روی طیفی با گزینه‌های زیاد، گاهی موارد، به ندرت و اصلاً و همچنین کیفیت انجام آن‌ها هر یک از گویه‌های مذکور (که بر گرفته از اهداف بودند) را بر روی طیفی با گزینه‌های عالی، خوب متوسط، ضعیف و خیلی ضعیف مشخص نمایند. یادآور می‌شود که گویه‌های مطرح شده در این بخش برگرفته از روش‌های مندرج در اسناد و طرح‌های کار و آن‌های راهیان نور بوده است. به‌منظور بررسی دیدگاه پاسخ‌گویان در این زمینه از آزمون مقایسه میانگین با یک ارزش ثابت (one sample t-test) استفاده شد. نتایج به‌دست آمده در جدول زیر مشاهده می‌شود:

جدول (۴): میزان انجام فعالیت‌های مربوط به بخش فرآیند (مندرج در سند)

ردیف	گویه	میانگین	پهنای	تفسیر
۱	در طول اردو، به‌طور منظم در جلسات شرکت می‌کنم	۳.۵	۱.۵	نسبتاً خوب
۲	در طول اردو، به‌طور منظم در کارهای گروهی شرکت می‌کنم	۳.۵	۱.۵	نسبتاً خوب
۳	در طول اردو، به‌طور منظم در کارهای انفرادی شرکت می‌کنم	۳.۵	۱.۵	نسبتاً خوب
۴	در طول اردو، به‌طور منظم در کارهای تیمی شرکت می‌کنم	۳.۵	۱.۵	نسبتاً خوب
۵	در طول اردو، به‌طور منظم در کارهای گروهی شرکت می‌کنم	۳.۵	۱.۵	نسبتاً خوب
۶	در طول اردو، به‌طور منظم در کارهای انفرادی شرکت می‌کنم	۳.۵	۱.۵	نسبتاً خوب
۷	در طول اردو، به‌طور منظم در کارهای تیمی شرکت می‌کنم	۳.۵	۱.۵	نسبتاً خوب
۸	در طول اردو، به‌طور منظم در کارهای گروهی شرکت می‌کنم	۳.۵	۱.۵	نسبتاً خوب
۹	در طول اردو، به‌طور منظم در کارهای انفرادی شرکت می‌کنم	۳.۵	۱.۵	نسبتاً خوب
۱۰	در طول اردو، به‌طور منظم در کارهای تیمی شرکت می‌کنم	۳.۵	۱.۵	نسبتاً خوب

ردیف	فعالیت	میانگین پاسخ‌ها	اختلاف از نقطه میانه طیف*	مقدار t	سطح معناداری
۱	سخنرانی راجع به شهدا	۳/۵۲	۱/۲۱	۱۱/۸۱۶	۰/۰۰۱
۲	استفاده از رزمندگان زنده برای بیان خاطرات شهیدان	۳/۲۵	۰/۷۵۵	۵/۶۵۸	۰/۰۰۱
۳	نام گذاری اتوبوس‌ها به نام شهیدان	۳/۳۹	۰/۸۹۱	۵/۶۸۱	۰/۰۰۱
۴	معرفی شهدای هر منطقه در مسیر کاروان	۲/۸۵	۰/۳۹۶	۲/۸۳۳	۰/۰۷۰
۵	برگزاری مراسم جشن‌های صلوات و سایر مراسم تقریباً با نشاط ظاهری	۲/۳۵	۰/۱۹۵	۱/۳۳۰	۰/۳۰۷
۶	برگزاری یادواره اردو بعد از بازگشت	۲/۸۵	۰/۳۵۱	۲/۳۰۹	۰/۲۵۰
۷	بیان آداب سفر توسط مسئولین	۲/۵۲	۰/۲۰	۰/۱۶۲	۰/۸۸۷
۸	توضیح راجع به شهدای تفحص	۲/۲۲	۰/۳۷۲	۱/۷۱۷	۰/۱۹۳
۹	بیان آداب زیارت	۲/۲۳	۰/۲۶	۱/۷۷۷	۰/۱۹۵
۱۰	معرفی کتاب‌های مربوط به انتظار	۱/۹۵	۰/۵۴۸	۴/۳۵۷	۰/۰۰۱
۱۱	تشکیل هیئت‌ها یا محافل منظم بعد از اردو	۲/۵	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۱/۰۰۰
۱۲	توضیح راجع به شهدای بعد از جنگ	۱/۸۴	۰/۶۵۹	۴/۹۳۵	۰/۰۰۱
۱۳	بیان خاطرات و سیره عملی شهدا توسط خانواده شهدا	۱/۷۷	۰/۷۲۲	۵/۵۳	۰/۰۰۱

همان‌طور که در جدول بالا مشاهده می‌شود از نظر شرکت کنندگان در اردوی راهیان نور (اردوی مورد بررسی) تنها فعالیت‌هایی مذکور در گویه‌های ۱، ۳ و ۲ به‌طور معناداری با فراوانی قابل قبولی و فعالیت‌های مذکور در گویه‌های ۴ و ۶ به میزان کمتر ولی در حد نسبتاً قابل قبولی اجرا شده‌اند. در همین زمینه از نظر شرکت کنندگان در این اردو فعالیت‌های مذکور در گویه‌های ۵، ۷، ۸، ۹ و ۱۱ در حد کمتر از انتظار انجام شده‌اند و فعالیت‌های مذکور در گویه‌های ۱، ۱۲ و ۱۳ اساساً مورد توجه مجریان اردو قرار نگرفته‌اند.

* میانگین طیف با توجه به ارزش (زیاد=۴)، (گاهی موارد=۳)، (به ندرت=۲) و (اصلاً=۱) محاسبه می‌شود.

با توجه به آنچه بیان شد موارد زیر به ترتیب در حد قابل قبولی اجرا شده است. مختراتی راجع به شهدا، نام گذاری اتوبوس به نام شهیدان، استفاده از رزمندگان زنده برای بیان خاطرات، معرفی شهدای هر منطقه در مسیر کاروان، برگزاری یادواره های اردو بعد از بازگشت. در سایر موارد بیان خاطرات و سیره عملی شهدا توسط خانواده شهدا، توضیح راجع به شهدای بعد از جنگ و معرفی کتاب های مربوط به انتظار وضعیت در حد قابل قبولی نیست. در ادامه ی کیفیت انجام فعالیت‌هایی که دانشجویان در مورد فراوانی اجرای آن‌ها توافق بیش‌تری داشتند و هم‌چنین فعالیت‌هایی که به‌عنوان فرایند، قطعاً در هر اردویی وجود دارد (موارد ۶ تا ۱۱). جدول ذیل (مورد تحلیل قرار گرفت. به منظور ارزیابی کیفیت این فعالیت‌ها برای هر یک از گویه‌های مذکور گزینه‌هایی بر روی طیف عالی تا خیلی ضعیف (طیف لیکرت ۵ درجه ای) تدوین شد. نتایج، در جدول زیر مشاهده می‌شود.

جدول (۵): مقایسه میانگین پاسخ‌های ارائه شده به مقوله کیفیت فرآیند با نقطه

میان طیف (۳=X)

شماره گویه	گویه	میانگین پاسخ‌ها	اختلاف از نقطه میانه طیف*	مقدار t	سطح معناداری
۱	مختراتی راجع به شهدا	۳/۷۵	۰/۷۵	۵/۱۰	۰/۰۰۱
۲	استفاده از رزمندگان زنده برای بیان خاطرات شهیدان	۳/۷۵	۰/۷۵	۳/۰۹	۰/۰۰۱
۳	نام‌گذاری اتوبوس‌ها به نام شهیدان	۴/۰۰	۰/۷۲۹	۶/۴۵	۰/۰۰۱

* میان طیف با توجه به ارزش (خیلی ضعیف=۱)، (ضعیف=۲)، (متوسط=۳)، (خوب=۴) و (عالی=۵) معادل ۳ بوده است.

۴	مهری شهناز هر منطقه در مسیر کاروان	۳/۷۲	۱/...	۴/۷۶	...
۵	برگزاری یادواره اردو بعد از بازگشت	۳/۶۳	۱/۶۳	۳/۴۶	۱/۲...
۶	توانایی رانندگی از دو	۳/۷۶	۱/۷۶	۵/۷۴	...
۷	آداب و احترام کادر اردو	۴/۱۷	۱/۱۷۳	۱۱/۷۶	...
۸	نظم و ترتیب اردو	۲/۷۱	۱/۷۱۷	۲/۹۵	...
۹	جلسات توجیهی	۳/۳۷	۱/۳۷۲	۲/۴۹	۱/۱۶
۱۰	رفتار رانندگان	۳/۵۸	۱/۵۸۶	۳/۶۶	۱/۱۰

همان گونه که در جدول فوق مشاهده می‌شود، در کلیه گویه‌ها پاسخ به‌طور معناداری به سمت بالای طیف گرایش دارد. اما کیفیت موارد ذیل، مشتمل بر: جلسات توجیهی و رفتار رانندگان در عین مثبت بودن فاصله قابل توجهی با وضعیت کاملاً رضایت بخش داشته است. در ادامه نظرات پسران و دختران راجع به کیفیت فعالیت‌های انجام شده مقایسه شده است:

جدول (۶): مقایسه نظرات دختران و پسران در زمینه کیفیت فعالیت‌های اجرا شده

جنسیت	گویه ۱	گویه ۲	گویه ۳	گویه ۴	گویه ۵	گویه ۶
پسر (n=۲۳)	۲/۵	۲/۶۱	۱۹/۸	۱۵/۱۲	۱۵/۶۶	۲۴/۳۳
Mean rank						
دختر (n=۲۸)	۲۳/۱۹	۱۹/۴۸	۱۷/۸۵	۲۱/۵۳	۱۷/۳۴	۲۲/۸۷
Mann-whitney u	۱۹۹/۵	۱۸۷/...	۱۵۷/۵	۱۴/...	۱۱۴/۵	۲۴۳/۵
نمره Z	-۱/۵۳۲	-۱/۷۵	-۱/۳۷۲	-۱/۹۸۷	-۱/۵۲۸	-۱/۳۹۸
سطح معناداری	۱/۵۹۵	۱/۴۵۴	۱/۷۱	۱/۴۷	۱/۵۹۷	۱/۵۹

جنسیت	گویه ۷	گویه ۸	گویه ۹	گویه ۱۰
پسر (n=۲۳)	۲۳/۶	۱۹/۹۸	۲/...	۲۳/۵۵
Mean rank				
دختر (n=۲۸)	۲۳/۴۲	۲۶/۲۱	۲۳/۵۸	۲۳/۴۶

۱۸۷/...	۱۹/...	۱۸۹/۵	۲۵۸/...	Mann-whitney u
-۱/۶۸۳	-۱/۹۷۴	-۱/۶۹۹	-۱/۴۹۰	نمره Z
۱/۹۲۰	۱/۳۳	۱/۸۹۰	۱/۹۶۱	سطح معناداری

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود در مورد هیچ‌یک از موارد بالا بین نظرات دختران و پسران (در زمینه کیفیت فعالیت‌های انجام شده در قالب فرایند) تفاوت معناداری وجود ندارد.

یافته‌های مربوط به برون‌داد اردوی راهیان نور:

در این مقوله، در پرسش‌نامه (ب) تعداد ۱۲ گویه مورد پرسش قرار گرفت و از افراد خواسته شد تا نظر خود را درباره میزان موفقیت اردو در دستیابی به هر یک از گویه‌های مذکور (که بر گرفته از اهداف بودند) بر روی طیفی با گزینه‌های بسیار زیاد، زیاد، تاحدی، کم و خیلی کم مشخص نمایند. یادآور می‌شود که گویه‌های مطرح شده در این بخش بر گرفته از اهداف مندرج در اسناد طرح‌های کاروان‌های راهیان نور بوده است. نتایج به‌دست آمده از آزمون T-test در جدول (۷) مشاهده می‌شود:

جدول (۷): مقایسه میانگین پاسخ‌های ارائه شده به مقوله برون‌داد با نقطه میانه

طیف (X=۳)

شماره گویه	گویه	میانگین پاسخ‌ها	اختلاف از نقطه میانه طیف	مقدار t	سطح معناداری
۱	روشن ساختن فلسفه ۸ سال دفاع مقدس	۳/۷۰	۱/۷۸۰	۱/۵۱	۱/۶۱
۲	روشن ساختن دلایل صلح ایران و عراق	۲/۴۷	۱/۵۲	۳/۷۵	۱/...
۳	درک بیشتر از موضوع تفحص شهدا	۲/۷۶	۱/۲۴	۱/۵۷	۱/۱۲۱
۴	آشنایی با شهدای شاخص	۳/۵۸	۱/۵۸	۴/۷۹	۱/...

۵	ایجاد تعهد نسبت به طرفداری از انقلاب اسلامی	۳/۲۳	۲/۲۴	۱/۳۸	۱/۷۷۱
۶	پیدا کردن دوستان جدید متعهد	۳/۹۲	۱/۹۲	۷/۵۰	۱/۱۰۰
۷	شناخت مفهوم انتظار (در ارتباط با انقلاب)	۲/۷۷	۲/۲۲	۱/۴۹	۱/۱۵۴
۸	ایجاد معنویت و حال و هوای جبهه	۶/۱۳	۱/۱۳	۱۱/۷۱	۱/۱۰۰
۹	ایجاد احساس زائر بودن در مناطق عملیاتی	۹/۵	۱/۱	۱۲/۲۰	۱/۱۰۰
۱۰	آشنایی با مفهوم شهادت و شهادت طلبی	۳/۶۵	۱/۶۵	۹/۸۲	۱/۱۰۰
۱۱	درک نقش ولایت پذیری در جنگ	۳/۱۸	۱/۱۸	۱/۱۹	۱/۲۳۷
۱۲	درک نقش امام خمینی (ولایت فقیه) در دفاع موفق	۳/۳۸	۱/۳۸	۲/۳۲	۱/۲۵۰

در جدول (۷) مشاهده می‌شود که در گویه‌های ۱، ۳، ۵، ۷ و ۱۱ میانگین پاسخ‌های ارائه شده تفاوت معناداری را با میانه طیف ندارد، اما در سایر گویه‌هایی که این تفاوت به‌طور معناداری متفاوت می‌باشد، پاسخ به گویه شماره ۲ به‌طور معناداری به سمت پایین طیف و پاسخ به گویه‌های شماره ۴، ۱۲، ۱، ۹، ۸، ۶ به‌طور معناداری به سمت بالای طیف گرایش دارند.

بر این اساس می‌توان گفت که دانشجویان در زمینه‌ی میزان دستیابی اردوهای راهیان نور به اهداف خود، چنین اظهار نظر کرده‌اند که این اردوها به ترتیب در زمینه ایجاد معنویت و حال و هوای جبهه، ایجاد احساس زائر بودن در مناطق عملیاتی، آشنایی با مفهوم شهادت و شهادت طلبی، آشنایی با شهدای شاخص، پیدا کردن دوستان جدید و درک نقش امام خمینی (ولایت فقیه) در دفاع موفق، به‌صورت معناداری موفق عمل کرده‌اند. اما این اردوها در زمینه اهدافی چون روشن ساختن دلایل صلح ایران و عراق، شناخت مفهوم انتظار (در ارتباط با انقلاب)، روشن ساختن فلسفه ۸ سال دفاع مقدس، درک بیشتر از موضوع

تصور شهید درک نقش ولایت پذیری در جنگ و ایجاد تعهد نسبت به طرفداری از انقلاب اسلامی، ناموفق بوده‌اند.

بر اساس به منظور مقایسه پاسخ های پسران و دختران گویه های مقوله برون داد، نتایج آزمون مذکور برای تحلیل این نکته در جدول زیر مشاهده می شود:

حسیت	گویه ۱	گویه ۲	گویه ۳	گویه ۴	گویه ۵	گویه ۶	گویه ۷
Mean	۳/۸۹	۳/۸۹	۲۵/۶۷	۲۵/۷۷	۲۶/۶۸	۲۷/۲	۲۶/۵۴
SD	۲۱/۲۷	۲۱/۲۷	۲۴/۵	۲۵/۲۹	۲۶/۵۷	۲۳/۶۸	۲۳/۶۱
Mann-whitney u	۱۸۹/۵	۱۸۹/۵	۲۸۱/...	۳۰۲/...	۲۸۲/...	۲۵۱/...	۲۴۱/...
نمره Z	-۲/۴۲۸	-۲/۴۴	-۲/۲۹۳	-۱/۱۲۸	-۱/۵۳۹	-۱/۹۱۲	-۱/۸۵۶
سطح معناداری	۰/۱۵	۰/۱۵	۰/۷۷	۰/۸۹۸	۰/۵۹	۰/۳۶۲	۰/۳۹۲

حسیت	گویه ۸	گویه ۹	گویه ۱۰	گویه ۱۱	گویه ۱۲
Mean	۲۵/۶۸	۲۲/۵	۲۲/۶	۲۵/۶	۲۳/۰۲
rank	۲۵/۱۳	۲۶/۸۸	۲۵/۹۸	۲۴/۵۵	۲۵/۴۳
Mann-whitney u	۲۹۷/۵	۲۴۱/۵	۲۴۳/۵	۲۸۱/۵	۲۴۵/...
نمره Z	-۱/۲۲۶	-۱/۲۰۶	-۱/۸۸۵	-۱/۲۶۵	-۱/۵۶۳
سطح معناداری	۰/۸۲۱	۰/۲۲۸	۰/۳۷۴	۰/۷۹۱	۰/۵۳۷

همان طور که ملاحظه می شود پسران به طور معناداری بیش از دختران معتقد به اثربخشی اردو در دو گویه ی ۱ و ۲ یعنی روشن ساختن فلسفه دفاع مقدس و تبیین دلایل صلح بوده اند (اگرچه به طور کلی از نظر هر دو گروه وضعیت در این دو مورد مناسب نبوده است و در سایر گویه ها نظرات دو گروه تفاوت معناداری نداشته است).

نتیجه‌گیری:

بررسی پیشینه‌ی نظری نشان داد که اردوها دارای پتانسیل بسالایی در نیل به اهداف معرفتی و ارزشی (عاطفی) مربوط به مقوله‌ی ایثار و شهادت و دفاع مقدس هستند. نتایج تحقیق نیز نشان داد که در پاره‌ای موارد به‌ویژه اهداف مرتبط با حیطه‌ی عاطفی نظیر ایجاد احساس معنویت و احساس زائیم بودن موفقیت خوبی داشته‌اند. ولی در اهداف مرتبط با حیطه شناختی، به‌ویژه روش ساختن دلایل صلح ایران و عراق موفقیتی نداشته‌اند. با لحاظ نگرش سیستمی دلیل این امر را باید اجراء نشدن برخی فعالیت‌های پیش‌بینی شده نظیر "معرفی شدن کتاب‌های مربوط به انتظار" و یا اساساً عدم پیش‌بینی فعالیت‌های متناسب با اهداف شناختی مربوط دانست. مثلاً اگر قرار است شرکت‌کنندگان در اردو دلایل صلح ایران و عراق را از طریق کاروان‌های راهیان نور درک کنند باید فعالیت متناسب، نظیر ارائه‌ی مطالب مکتوب یا شفاهی در مورد مذکور در فعالیت‌ها قرار گیرند، ولی چنین نشده است.

بنابراین اساساً از وضعیت فعلی اردوها نمی‌توان انتظار نیل به برخی اهداف شناختی را داشت. به‌طور کلی به نظر می‌رسد نوعی گسست میان اهداف پیش‌بینی شده، فرآیندها و درون‌دادها وجود دارد که در صورت نوعی بازنگری جدی در طرح‌ها (برنامه‌های قصد شده) و تلاش در جهت اجراء و برنامه‌ها می‌توان به اهداف ارزشمند این اردوها نائل آمد.

منابع و مأخذ:

- باقری، خیر و (۱۳۷). نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران، انتشارات مدرسه
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۶)، حکمت عبادات، قم، مرکز نشر اسراء
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۵)، تفسیر موضوعی قرآن کریم هدایت در قرآن، تهران انتشارات اسراء
- خرمشاهی، بهاء‌الدین (۱۳۸۱)، دانشنامه قرآن پژوهی، تهران، انتشارات دوستان
- سادات، محمدعلی (۱۳۷۱)، اخلاق اسلامی، قم، انتشارات مهر
- صفایی حائری، علی (۱۳۸۴)، رشد، تهران، چاپ سرو، ص ۵۴-۵۳
- مرتضوی، شهرناز (۱۳۷۶)، فضاهای آموزشی از دیدگاه روانشناسی محیط، تهران، ناشر سازمان توسازی مدارس کشور
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۸)، آشنایی با قرآن ج ۸، تهران، صدرا، ص ۵۸-۵۷
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۶)، سیری در نهج البلاغه، تهران، صدرا ص ۱۸۹-۱۸۷
- مطهری، مرتضی، سیری در میره‌ی نبوی، ۱۳۸۵، تهران، صدرا، ۱۹۵-۱۹۴
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۱)، سیری در سیره معصومین (ع) خلاصه آثار شهید مطهری، تهران، مرکز تحقیقات دانشگاه امام صادق (ع)
- مطهری، مرتضی (۱۳۷۵)، ده گفتار، تهران، صدرا
- نوید ادهم، مهدی (۱۳۸۲)، پیام مدرسه، تهران، انتشارات مدرسه